

FUNKCIONALIZMUS

CENTRÁ MODERNY V MEDZIVOJNOVOM OBDOBÍ – TRENČIANSKE TEPLICE

Akad.arch. Ing. Igor Mrva

2025

Trenčianske Teplice

- Prvá písomná zmienka o kúpeľoch je z roku 1247.
- Od 13. do 19. storočia boli pozemky Trenčianskych Teplíc vlastníctvom majiteľov Trenčianskeho hradu.
- 241 rokov vlastnila kúpele rodina Ilésházyovcov ktorá z nich spravila jedny z najvýznamnejších v Rakúsko-Uhorsku.
- V roku 1835 kúpil kúpele viedenský finančník Georgius Sina, ktorý ich prebudoval a zmodernizoval. Jeho dcéra Ifigénia nechala pristaviť k zrkadlisku turecký kúpeľ Hammam. Azda najznámejšiu stavbu v Trenčianskych Tepliciach. V roku 1858 dal jeho syn Simon Sina postaviť liečebný dom Tri srdcia.

Trenčianske Teplice

- V roku 1909 boli kúpele predané maďarskej akciovej spoločnosti.
- V roku 1918, po prvej svetovej vojne prechádzajú kúpele do vlastníctva Československej akciovej spoločnosti.

V roku 1929 bol vedľa romantizujúceho Hammamatu navrhnutý nový pavilón zrkadliska Sina. Stavbu navrhol architekt Artúr Salatnai-Slatinský, zástanca funkcionalistických princípov v architektúre. Vzhľadom na množstvo stavieb ktoré v Trenčianskych Tepliciach navrhol je najvýznamnejším architektom pôsobiacim v meste.

Nové zrkadlisko kúpeľov Sina navrhol ako jednoduchú budovu s jedným veľkým dvanásťdielnym oknom na priečelí. Funkcionalistické princípy použil aj v čistom a jednoduchom Interiéri. V 70. rokoch bol interiér stavby zrekonštruovaný a čiastočne upravený. Po ďalšej rekonštrukcii interiéru bola zmenená jeho farebnosť.

Zrkadlisko Sina je z prvých a bezpochyby jednou z najvýznamnejších moderných stavieb v Trenčianskych Tepliciach.

Trenčianske Teplice

Príchod Jána Topinku do kúpeľov Trenčianske Teplice.

- Rok 1930 sa stal riaditeľom kúpeľov Ján Topinka. Jeho príchodom začalo najvýznamnejšie obdobie ich rozvoja . Cieľom riaditeľa Topinku bolo vytvoriť z Trenčianskych Teplíc moderné centrum kúpeľníctva a rekreácie. Za jeho vedenia kúpeľov bolo v meste vybudovaných viacero moderných stavieb.

Riaditeľ Topinka zorganizoval aj niekoľko architektonických súťaží.

- V roku 1929 to bola súťaž na výstavbu liečebného domu Machnáč, ktorú vyhral český architekt Jaromír Krejcar. Stavba bola zrealizovaná v roku 1932. Stavba je národnou kultúrnou pamiatkou.
- V roku 1935 to bola súťaž na kúpalisko Zelená Žaba, ktorú vyhral brniansky architekt Bohuslav Fuchs. Stavba bola zrealizovaná v roku 1937. Stavba je národnou kultúrnou pamiatkou.

Trenčianske Teplice

Národnými kultúrnymi pamiatkami sú aj ďalšie dve stavby postavené počas riaditeľovania Jána Topinku:

- Kostol Evanielickej cirkvi. Autor neznámy, 1931
- Vila Sanssouci/Luxor/dnes pošta. Autor Jaques Oblatt, projekt 1931, realizácia 2-3 roky?
- Novšou stavbou, zaradenou medzi funkcionalistické stavby, postavenou v roku 1941 je stanica elektrickej železnice od Emanuela Adamca. Aj táto stavba je Národnou kultúrnou pamiatkou.

Pre úplnosť treba dodať, že v Trenčianskych Tepliciach sa nachádzajú aj ďalšie stavby zapísané v zozname Národných kultúrnych pamiatok:

- Hrazdený hospodársky objekt na ul. 17. novembra č. 9
- Kaštieľ, ktorý dal postaviť Jozef Illesházy v roku 1730
- Turecké kúpele Hammam, postavený v roku 1888
- Malá vodná elektráreň, postavená v roku 1909

Trenčianske Teplice

- Vila Margit
- Vila Krista
- Vila Reim/Mier
- Vila Tereza

Národnou kultúrnou pamiatkou je aj kúpeľný park, založený správou kúpeľov v roku 1873. Nachádza sa tu množstvo exotických drevín. Najvzácnejším je tisovec dvojradu rastúci na ostrove Labutieho jazierka. Jazierko bolo vybudované spolu s parkom a pôvodne slúžilo ako kúpalisko.

- V roku 1948 boli kúpele znárodnené.
- V roku 1995 sa akciová spoločnosť pretransformovala na Slovenské liečebné kúpele, a.s
- V roku 2006 sa kúpele zmenili na Kúpele Trenčianske Teplice, a.s. ktorá funguje dodnes.

V snahe vybudovať z Trenčianskych Teplíc významné československé kúpeľné mesto bolo zbúraných niekoľko historických objektov. Medzi nimi:

- Veľký historický hotel Grand nachádzajúci sa priamo v centre mesta.
- A v roku 2008 bola zbúraná aj jedna z najstarších kúpeľných budov postavená v roku 1858 Tri srdcia. Znovupostavenie, o ktorom sa uvažovalo v roku 2017 sa nekonalo.

Funkcionalizmus v Trenčianskych Tepliciach

Bohuslav Fuchs, Kúpalisko Zelená Žaba, 1937, národná kultúrna pamiatka

Kúpalisko Zelená Žaba, 1937, Bohuslav Fuchs národná kultúrna pamiatka

Kúpalisko Zelená žaba je unikátne dielo nie len z pohľadu slovenského, ale aj celoeurópskeho. Bolo postavené na základe súťaže z roku 1935. Otvorenia kúpaliska sa zúčastnil aj vtedajší československý prezident Edvard Beneš.

Kúpalisko sa nachádza na južnom svahu vrchu Grófovec. Bazén rozmerov 33,3 x 12 metrov je vytesaný do skaly.

Pre súlad stavby s okolitou prírodou autor stavbu zmäkčil jemným oblúkom hlavnej dvojposchodovej budovy prezliekárni. Stavba bola pôvodne farebná v kombinácii modrej, červenej a žltej na pozadí zeleného lesa.

Kúpalisko Zelená Žaba, 1937, Bohuslav Fuchs národná kultúrna pamiatka

Kúpalisko Zelená žaba nebolo určené len na kúpanie, ale aj na zábavu v prírode. Preto budova zázemia kúpaliska obsahovala aj vináreň, kaviareň a reštauráciu.

V roku 2000 praskla stena bazéna a kúpalisko bolo od roku 2001 uzatvorené.

Po niekoľkých rokoch rekonštrukčných prác a doťahovaní sa s pamiatkármi bolo kúpalisko v roku 2015 znovu otvorené.

V rámci rekonštrukcie bol bazén doplnený masážnymi tryskami, fontánou a divokou riekou. Nad bazénom je vybudovaná nová VIP zóna s menším bazénom a vírivkou. Pre deti je tu detský bazén.

Pôvodne bolo kúpalisko napojené na termálnu vodu. Dnes je napojené už len na pitnú vodu.

Funkcionalizmus v Trenčianskych Tepliciach

Jaromír Krejcar , Liečebný dom Machnáč, 1929-32 národná kultúrna pamiatka

Liečebný dom Machnáč, 1929-32 , Jaromír Krejcar
národná kultúrna pamiatka

Liečebný dom Machnáč, 1929-32, Jaromír Krejcar

národná kultúrna pamiatka

Návrh liečebného domu Machnáč vyšiel zo súťaže z roku 1929 ktorú vyhral český architekt Jaromír Krejcar.

Investorom bola „Nemocenská pokladna soukromných úředníků a zřízenců v Praze.“

Stavba bola označená ako – Masarykov liečebný dom pre Nemocenskú poisťovňu súkromných úradníkov a zriadencov.

Postavili ju za 3 roky a v čase výstavby to bola najdrahšia stavba v prvej československej republike.

Liečebný dom Machnáč, 1929-32, Jaromír Krejcar
národná kultúrna pamiatka

Liečebný dom Machnáč, ako bola táto stavba pomenovaná, je excelentnou funkcionalistickou stavbou, ktorá svojim významom a kvalitou ďaleko presahuje hranice Slovenska. Stavba spĺňa okrem formálnych požiadaviek kladených na funkcionalistickú stavbu aj požiadavky formulované ľavicovými architektmi na komunitný spôsob života.

Je paradoxom, že práve táto filozofia prispela svojim dielom k tomu, ako dnes stavba vyzerá. Veľkoryso navrhnuté spoločenské priestory kontrastujú s minimalizovanými izbami.

Liečebný dom Machnáč, 1929-32, Jaromír Krejcar
národná kultúrna pamiatka

To, ako dnes táto funkcionalistická stavba európskeho významu vyzerá je našou hanbou a to bez ohľadu na to, kto za to môže. Takto sa kultúrny národ k svojim pamiatkam nespráva.

Liečebný dom Machnáč, 1929-32, Jaromír Krejcar

národná kultúrna pamiatka

V rámci filozofie komunitného života sú tu veľkoryso navrhnuté všetky spoločenské priestory vrátane chodieb. O to menšie sú izby.

Izby boli síce malé, ale premyslené do posledného detailu. Boli jedno a dvojlôžkové. Stolík vybiehal priamo z parapetnej dosky. Okno sa dá po otvorení odsunúť nabok aby sa v maximálnej možnej miere spojil interiér s exteriérom. Nad oknom je prevetrávací pás, aby sa izba dala vetrať aj pri zatvorenom okne. Z izby je výstup na balkón prekrytý modro-bielou vysúvacou markízou.

Interiér bol farebný, podlaha bola červená. Liatinové radiátory sú žlté.

Jediné, čo z dnešného pohľadu v izbách chýba je sociálne zariadenie, ktoré je spoločné, umiestnené na chodbe.

Jaromír Krejcar , Liečebný dom Machnáč, 1929-32

národná kultúrna pamiatka

Nosnú konštrukciu stavby tvorí železobetónový skelet, čo umožnilo voľne narábať s dispozičným členením pôdorysov. Priečelia sú voľné pre použitie pásových okien. Strechy sú navrhnuté ako terasy určené na slnenie. Dispozícia je plne podriadená účelu. Na stavbe nie sú žiadne dekoratívne prvky. Z Corbusierových požiadaviek na funkcionalistickú architektúru tu chýba len zdvihnuté prízemie na pilieroch.

Funkcionalizmus v Trenčianskych Tepliciach

Kostol evanjelickej cirkvi, 1931, autor neznámy

Kostolík stojí v bezprostrednej blízkosti liečebného domu Machnáč a bol pravdepodobne postavený v súvislosti s ním. Kostolík má klasickú kompozíciu s vežou na osi vstupu. Nie je to typická funkcionalistická architektúra. Jeho jednoduchá architektúra so stĺpmi pred vstupom, zvislými pásmi okien a absencie akýchkoľvek dekoratívnych prvkov odkazuje na dobu jeho vzniku v ére funkcionalizmu. Aj keď ja osobne by som ju skôr označil ako stavbu puristickú.

Funkcionalizmus v Trenčianskych Tepliciach

Hudobný pavilón 1931, autor Artúr Szalatnai-Slatinský

Jednoduchá stavba hudobného pavilónu stojí v kúpeľnom parku pred objektom Kursalónu. Na stavbe sa nenachádza nič zbytočné. Pavilón je zastrešený jednoduchou tenkou doskou, ktorú nesú subtilne stĺpy. Plató pod zastrešením je vyvýšené a priestor pre hudobníkov je lemovaný plným múrikom. Stavba je typickým produktom funkcionalistickej architektúry. Nie je na nej nič nepotrebné, nič, čo by sa dalo odobrať bez toho, aby to nepoškodilo funkčnosť stavby.

Funkcionalizmus v Trenčianskych Tepliciach

Kúpeľná dvorana - Kursalon, 1935, Bohuslav Fuchs

Kúpeľná dvorana je dielom autora kúpaliska Zelená žaba. Je to vlastne prístavba k staršej budovy z druhej polovice 19. storočia, ktorá vyhorela. Novonavrhnutá budova od architekta Fuchsa mala postupne nahradiť pôvodný objekt. Z tohto zámeru ostalo len torzo. V budove je kino Prameň a výstavné priestory.

Hodnota stavby bola následne poznačená novou rozsiahlou, doposiaľ nedokončenou prístavbou.

Funkcionalizmus v Trenčianskych Tepliciach

Vila Ria cca 1930, staviteľ Jozef Lešák

Vila Ria bola postavená pre prechodné ubytovanie. Je to jedna z mála stavieb zachovaná dodnes v pôvodnom stave bez akýchkoľvek neskorších zásahov. Zaujímavé je hmotové členenie stavby, stavebné detaily a členenie okien so zachovanou pôvodnou farebnosťou. Pôvodné je aj oplotenie pozemku s dnes už žiaľ spustnutou záhradou. Objekt je postavený v duchu medzivojnovkej moderny.

Funkcionalizmus v Trenčianskych Tepliciach

Sanatórium Esplanade, 1933-34, autor Artúr Salatnai-Slatinský

Stavba je založená na klasicizujúcom palácovom pôdorys s dvomi zníženými a vystupujúcimi bočnými rizalitmi. Aj stavebná technológia je tradičná. Strechy sú riešené ako pobytové terasy na slnečie s pergolami. Povrch terás a zábradlia sú zo spišského travertínu, typickým materiálom pre funkcionalizmus. Použité francúzske okná na prvom a druhom poschodí boli v dobe rozvoja funkcionalizmu zaznávané a uprednostňovali sa pásové okná. Vstup je koncipovaný na os objektu.

Funkcionalizmus v Trenčianskych Tepliciach

Vila Vranka, cca 1930, autor neznámy

Obytný objekt s 3. bytmi. Jednoduchá čistá architektúra.

Funkcionalizmus v Trenčianskych Tepliciach

Vila Sanssoussi/Luxor/Pošta, projekt 1931, autor Jaques Oblatt
národná kultúrna pamiatka

Vila niekoľko krát menila svoje využitie, ale už od jej vzniku v nej na prízemí sídlila pošta a telegrafný úrad. Navrhol ju viedenský architekt Jaques Oblatt pre Dr. Bélu Papa. Ako hotel Lux vila hostila v roku 1936 štátnu návštevu prezidenta Edvarda Beneša. Typickým funkcionalistickým prvkom na tejto stavbe sú strešné terasy a polkruhové ukončenie haly so schodiskom. Dom však upúta predovšetkým tromi vertikálnymi pilónmi nad vstupom ktoré pretínajú tri rady balkónov.

Funkcionalizmus v Trenčianskych Tepliciach

Stanica elektrickej železnice, 1939-41, autor Emanuel Adamec
národná kultúrna pamiatka

Úzkokoľajová železnica spájajúca Trenčiansku Teplú s Trenčianskymi Teplicami je ukončená železničnou budovou ktorá svojimi detailami pripomína budovu železničnej stanice v Trenčíne. (Stĺpy s oblúkovými nábehmi pri vstupe a glazované hnedé obkladačky.) Zaujímavé je polkruhové ukončenie markízy ktorá prekrýva nástupisko. V budove sa nachádza čakáreň a v dvojpodlažnej časti je byt prednostu stanice. Železnica je od roku 2011 mimo prevádzky.

Nadšenci príležitostne prevádzkujúci električku, ako sa tejto železnici hovorí, pripravujú rekonštrukciu železničnej budovy a chcú jej dať nové využitie. Bude to však dlhotrvajúci proces.

Funkcionalizmus v Trenčianskych Tepliciach

Liečebný dom nemocenskej pokladnice štátnych železníc, autori:
Gustav Kulhavý, J. Tkalců, M. Fikr, 1930

Jedna z prvých budov v meste s funkcionalistickými prvkami. (Obytné terasy na strechách.) Pôvodne liečebný dom, neskôr oblasť nemocnica. V roku 1942 tu bolo klinické reumatologické centrum. Dnes je budova zbúraná a na jej mieste sa dokončuje obytný dom.

- Použitá literatúra a zdroje

C20 Sprievodca architektúrou Trenčianskych Teplíc 2015

Martin Kusý, Architektúra na Slovensku 1918-1945

Trenčianske Teplice – turistický bulletin

GOOGLE

- Obrázky a fotografie

Autor – 11, 12a, 12b, 13a, 13b, 14, 15b, 16, 17, 18, 19, 20a, 20b, 21, 22, 23a, 23b,

GOOGLE – 2a, 2b, 3, 7, 8a, 8b, 9a, 9b, 10, 15a, 24a, 24b, 25,